

Synpunkter på förslaget till ny kyrkohandbok

BO JOHNSON

Författaren är professor emeritus i Gamla testamentets exegetik

Till en levande kyrka hör att också liturgin lever. Det betyder inte att den måste vara likadan hela tiden (för det har den inte varit). Men den skall vara levande och begriplig i sin tid, och den skall ge uttryck åt det som är kyrkans tro, bekännelse och lära. Samtidigt som det i vår tid finns intresse och en stor öppenhet inför dessa frågor, råder det ofta också en viss okunnighet om bakgrund, innehåll och syfte med det som sker i gudstjänsten. Man måste därför välkomna att ordningen för vår gudstjänst på nytt tänks igenom och att de grundläggande frågorna aktualiseras.

När detta väl är sagt tillkommer två önskemål. Det första hänger samman med traditionen, den lodräta linjen, som pekar framåt och bakåt. I vår gudstjänst har vi ett arv, som hjälper oss att förstå gångna tider såväl som vår egen. Mässans grundstruktur har under seklernas gång vuxit fram i vår gemensamma kyrkohistoria, och det blir ett stort tomrum, även kulturellt, om vi inte tar vara på denna levande tradition.

Det andra önskemålet kan uttryckas med den vågräta linjen, som visar på den levande gemenskap vi har med andra kyrkor, nära och fjärran. När vi reser utomlands, inte minst under ungdomsåren, är det värdefullt att i andra kyrkors gudstjänst möta en tradition som man känner igen, tvärs igenom språkgränserna. – I förslaget är man medveten om detta (Förklaringar, s. 29 ff.).

Vi har under 1900-talet fått många impulser, även utifrån. Detta har berikat vår gudstjänst och stundom också hjälpt oss att återupptäcka en del av vårt gemensamma ekumeniska arv. Den svenska gudstjänsten med mässan blev under 1800-talet ganska torftig i sin utformning. Gudstjänstens tyngdpunkt blev predikan på liturgins bekostnad, vilket till och med kunde leda till att predikan i sin tur fick en egen liturgisk utformning. Det blev den högkyrkliga rörelsen som sedan fick hjälpa till att framhålla mässans plats i liturgin.

Herren Jesus kommer i skuggan

I den kristna kyrkans historia ser vi hur man under olika tider ofta har betonat vissa sidor av den kristna tron och det kristna livet på ett sådant sätt att andra sidor har kommit i skymundan. Men gudstjänsten skall återge helheten, och man bör därför vara särskilt observant på sådant som i vår tid riskerar att skjutas åt sidan.

Man kan då lägga märke till att i Svenska kyrkans förkunnelse och gudstjänstliv i dag ofta finns en tendens att förankra budskapet i första trosartikelns och sedan stanna där. Man får då en teologi motsvarande den som i Nya testamentet fanns hos »de gudfruktiga», de som ännu inte hade hört budskapet om Jesus Kristus, eller hos dem som enligt judisk terminologi anses tillhöra Noaförbundet. På första artikelns plan blir det också ganska lätt att möta judendom och islam.

Man kan fråga sig vad denna utveckling beror på. Varför måste Jesus vara med – egentligen? Det betyder att förkunnelsen i dag alltför ofta begränsas till att handla om Gud, skapelsen och

naturen, människorna och medmänniskorna. I böner och andra texter ersätts gärna »Herre» med »Gud». Syftet har väl varit att undvika en »patriarkalisk» gudsbild, men följderna blir också att Herren Jesus kommer i skuggan och begränsningen till första trosartikelns förstärks.

Allt detta medför att försoningen och förlåtelsen flyttas åt sidan. Synden får inte heller samma aktualitet. Förkunnelsen utgår inte från den uppståndne frälsaren. Jesus beskrivs snarare som befriaren eller vår förebild och vår medvandrare, som förstår oss, eftersom han också har vandrat vår väg. Detta och annat liknande bör särskilt uppmärksammas, så att vår gudstjänst speglar och återger vår kyrkas tro, bekännelse och lära, helt och fullt.

Här följer några synpunkter på olika delar i handboksförslaget:

I *Övergripande anvisningar* (s. 10) bör föreskrivas att trosbekännelsen alltid skall ingå i huvudgudstjänst. – De regler som anges vid temagudstjänst (s. 12) är alltför öppna och allmänt hållna. Finns tydligare regler för detta på annan plats?

Den allmänna gudstjänsten

Samling

Detta avsnitt måste omarbetas, så att Beredelsen får en plats motsvarande den i nuvarande handbok. Överskriften får sättas i anslutning härtill. De många förslagen till inledningsord kan sedan komma till användning på sin plats (efter Förlåtelseorden). Formuleringen får anpassas i anslutning härtill.

De föreslagna inledande orden riktar sig till Gud eller till församlingen. I alt. 5 avgör »din» eller »hans» vilken riktning man väljer. Alt. 4 anknyter till handboken före 1811. »Välsignelse över vår gudstjänst» är oklart. Inledningsorden skall vara tilltal och inte rubrik. De 17 följande alternativen är för många. De bör reduceras och gärna vara anknutna till kyrkoåret. Alt. 6 och 9 är alltför svepande och trots litterär anknytning otydliga. Flera (2, 4, 7, 8, 10) stannar i huvudsak vid första trosartikelns.

Bön om förlåtelse

Redan av rubriken bör framgå att det är fråga om både bekännelse av synd och skuld samt bön om förlåtelse. Det skall vara enkla och raka ord. Detta moment skall vara fast återkommande i högmässa, mässa och gudstjänst. I bönen om förlåtelse måste Jesus Kristus nämnas. Det skall framgå att det är i förtröstan på honom och hans försoning som vi bekänner och ber. »I närvaro av Kristus» (alt. 2) och »I Jesu namn» (alt. 6 och 7) är inte tydligt nog. Vad som exakt utsägs i »I tillit till Andens liv» (alt. 2) är oklart. I alt. 4 tycks »brustit mot skapelsen» vara en kombination av »brutit mot» och »brustit i avseende på».

Förlåtelseord

Uppdraget att tillsäga syndernas förlåtelse ger tyngd åt detta moment. I alt. 2 saknas förlåtelsens grund i Jesus Kristus, och i alt. 4 är detta inte tydligt nog.

Löftesord

Ett löftesord kan inte ersätta förlåtelseordet. Alt. 1 och 2 pekar på hoppet men inte på grunden för hoppet. Alt. 3 kan ingå som förlåtelseord i Gudstjänst.

Tackbön

I alt. 2 och 3 saknas omnämmandet av Jesus Kristus.

Överlåtelsebön

Överlåtelsebön kan inte ersätta syndabekännelse och bön om förlåtelse. Det bästa vore att föra överlåtelsebönen (i lämplig form) till kyrkans förbön.

Kristusrop (Kyrie)

Det traditionella Kyrie – Kriste – Kyrie blir otydligt i det för övrigt fina alt. 5. Alt. 6 faller utanför och kan kanske finna någon annan plats.

Lovsången

En rik mångfald, men i alt. 9 blir formuleringarna alltför svepande och oprecisa. Kristus framträder otydligt i andra strofen.

Dagens bön

Den inledande salutationen »Herren vare med er» har en ekumenisk hävd att slå vakt om. Salutationen och den följande bönen hör till nästa moment och skall alltså stå som inledning till Ordet.

Ordet

Gammaltestamentlig läsning bör ingå som fast moment också i Gudstjänst. När det firas gudstjänst utan nattvard finns ingen anledning att minska antalet textläsningar. Som avslutningsord räcker »Så lyder Guds/Herrens/Bibelns ord».

Trosbekännelsen

Trosbekännelsen skall vara ett fast moment också i Gudstjänst.

Bön om förlåtelse, Förlåtelseord/Löftesord

Om syndabekännelsen med bön om förlåtelse och förlåtelseord infogas i Kyrkans förbön, måste karaktären i detta moment tydligt framgå. En överlåtelsebön kan inte heller här ersätta syndabekännelsen. Det gäller också att Beredelsen inte tappas bort på vägen.

Kyrkans förbön

Kyrkans förbön i längre eller kortare form bör vara med i alla gudstjänster. Exempler 1–7 rör sig huvudsakligen på skapelsens plan. Frälsningen från det onda genom Jesus Kristus och livet med honom bör också komma till uttryck.

Måltiden

Lovsägelsen

Lovsägelsen bör enkelt och klart anknyta till Jesu Kristi närvaro i Nattvarden. Avslutningen i Fastan/Passionstiden »tände han försoningens och hoppets liv och bär genom sin heliga nattvard kärlek till oss människor» är alltför allmänt och vagt formulerat. Likaså är Trefaldighetstiden 2 oklar. Det bör uttryckas rakt på sak. I Mariadagar kommer vår insats för rättvisan lite utanför sammanhanget. I Allmän 1 handlar det om skapelsen. Nattvardens sakrament nämns inte. I Allmän 2 blir Kristi ankomst i sakramentet ersatt med allmänna utvidgade formuleringar. I Allmän 3 bör koncentrationen vara på bröd och vin och mötet med Kristus, inte bara löftet om ett liv med honom. Allmän 4 uttrycker detta tydligare och bättre.

Nattvardsbönen

Kristi närvaro bör koncentreras till hans närvaro i bröd och vin. Alt. 3 och 4 kunde vara tydligare på denna punkt, och alt. 7 handlar om Jesus från Nasaret som förebild och Andens skapande vind som sveper genom våra liv – först i slutorden nämns Kristi kropp och blod.

Alt. 8 är vagt formulerat; Kristus är inte tydligt knuten till brödet och vinet. Alt. 11 är kort och otydligt. Den avslutande epiklesen blir oklar.

Brödsbrytelsen

Delaktighet/gemenskap kan vara en detalj, men delaktighet ger bättre konkretion.

Fridshälsningen

Kan gärna vara ett fast moment också i mässa.

O Guds Lamm

Alt 4, 5 och 6 bör utgå. De bryter den bild som bibelordet innehåller.

Kommunionen

Slutorden bör vara »bevara». Indikativen »bevarar» säger något som vi inte kan stå för; det som i Bekännelseskrifterna benämns *ex opere operato* (Augsburgska bekännelsens apologi, art. XIII, Helanders utgåva s. 224). Jämför välsignelsen.

Sändning

Den aronitiska välsignelsen är formulerad i önskeform och följs av löftet att Herren själv skall uppfylla denna önskan (se närmare utredning i *Svensk Exegetisk Årsbok* 65/2000, s. 87–92). Om välsignelsen formuleras i indikativ blir den en performativ utsaga av samma karaktär som avlösnings- eller förlåtelseorden i högmässan i stället för att vara den bön eller tillönskan med tillhörande löfte som texten har. (Definitionen av »performativ» i Förklaringar... s. 98 är oklar på denna punkt.) – Om konjunktiven i välsignelsen skulle uppfattas som föråldrad form finns möjligheten att välja andra formuleringar, t ex »Må Herren välsigna...».

Sändningsord

I sista alternativet bör Kristus och Anden tydligare komma fram.

Sjukkommunion

Bön om förlåtelse och förlåtelseord skall vara med.

De kyrkliga handlingarna

Dop

I dopet införlivas vi med Kristus och får ta emot Guds och Kristi Ande. Dopet hör därför på ett särskilt sätt samman med andra och tredje trosartikeln. Grunden för dopet är inte skapelsen utan frälsningen genom Jesus Kristus.

Samlingsord

»Gud ger dopets gåva» – det bör framgå att det är ett dop till Kristus.

Bibelläsning

Luk 4:16–20 är ingen doptext. Den måste ersättas med t ex Rom 6:4–5, som är en given doptext, inte minst vid dop av unga och vuxna.

Bön

Livet tillsammans med Kristus kan också nämnas. I befrielsebönen, andra alternativet, bör befrielsen tydligare komma fram. »Brustenhet» behöver preciseras.

Tydningsord och Bibelläsning

I tydningsorden bör dopet till Kristus tydligt markeras. Alt. 2 är i detta avseende tydligast. I alt. 3 blir det oklart. Av de anförda bibelställena bör Ps 139:13–16 följas av en text som pekar på dopet till Kristus (det skall inte stanna vid skapelsen). Mark 1:9–11 får inte uppfattas så att Jesu dop och vårt dop sammanfaller i betydelse.

Dopbön

I alt. 3 skall inte förenandet med Gud, skapelsen och medmänniskorna ställas parallellt med att dopet ger del i Kristi liv, död och uppståndelse. I stället bör det uttryckas så att vi genom dopet till Kristus får del i honom, och att allt det andra då tillfaller oss.

Välsignelsen

Se ovan

Sändningsord

Sista alternativet är alltför svävande. Dopet till Kristus bör tydligare framhållas.

Konfirmation

Predikan

Detta moment bör utformas som ett samtal, där det framgår att konfirmanderna är medvetna om innebörden i kyrkans tro, bekännelse och lära. Det kan kombineras med, men inte ersättas av, framförandet av drama och musik.

Bön och handpåläggning

Riktigt att önskeformen i bönen inte utbyts mot indikativ.

Förbön

Förbönen bör innehålla ett aktualiserande av dopet till Kristus och livet i gemenskap med honom.

Begravningsgudstjänst

Sändningsord

Citatet från Fil 4:7 (i 1917 års översättning) måste antingen behålla sin önskeform (»bevara») eller citeras i sin hela och fullständiga form efter Bibel 2000.